

Els òbols barcelonins de Pere Terç

JOAN VILARET I MONFORT

Reprenent el tema de les monedes de billó barcelonines encunyades durant el regnat de Pere III, ara fixaré l'esguard damunt dels òbols, que són les més petites, tant per valor com per mòdul i pes. Si el motiu és mancat de brillantor, em sento compensat per l'avinentesa que em forneix d'endinsar-me, encara una altra vegada, per les fondàries de la numismàtica del segle XIV, acompanyat de materials de primera mà.

L'òbol valia la meitat del diner i era el seu únic divisor. Segons a quines contrades, també rebia el nom de malla. La paraula òbol procedeix del grec i cal destacar que a la Grècia antiga era així mateix un divisor de la dracma. Els nostres grecs d'Empúries també en varen encunyar abundosament, sobretot als inicis de llur colonització.

Pere III en va fer diverses emissions, quasi tantes com de diners. Aquests en varen fixar el tipus. A l'anvers hi persisteix el bust coronat de perfil, decantat vers l'esquerra, dintre una orla de punts i la llegenda circular, immutable, de PETRVS REX, precedida de creu. Al revers, la clàssica creu dels croats de Barcelona, amb quarts alternats de boles i cercles i la llegenda BA-QI-NO-NA, dintre l'orla puntejada de consuetud, ocupant cada una de les quatre síl·labes els espais que resten lliures entre els braços de la creu.

El petit diàmetre d'aquestes peces forçava el gravador a fer algunes simplificacions. El bust és tractat amb menys detall i a vegades fins i tot empetitit d'una manera desproporcionada. Sembla com si hom es complagués a accentuar la sensació de migradesa, de cosa menuda i poc important que embolcalla els òbols. La creu inicial tampoc té la varietat de concepcions que observàvem en els diners. Només els del tercer grup ofereixen una creu amb més imaginació, si d'imaginació es poden qualificar unes formes lleugerament corbades. De totes maneres, tampoc manquen tipus d'òbol, en els quals la diferència amb els diners és, llevat de la grandària, inexistent.

Altrament l'estudi dels òbols barcelonins de Pere III no m'ha pas resultat inútil, car m'ha proporcionat un argument, potser decisiu, per a atribuir sense vacil·lacions a aquest regnat tots els diners i òbols amb llegenda PETRVS REX. A l'article publicat a ACTA NUMISMATICA VII, sobre els diners bar-

celonins del mateix rei, ja expressava que era ferma la meua convicció, recolzada en l'obra de Botet i en un seguit de consideracions, el gruix de les quals em semblava positiu. Però avui, l'òbol que encapçala la llista i que cau de ple, per tota la seva estructura, dintre de les encunyacions del primer grup, ens ofereix un detall de la màxima importància. És el rull que el gravador col·loca al final de la cabellera. Aquest cargolament de cabells, que no trobem a cap diner, té la seva correspondència precisa en els croats que Badia situa dins el tipus IV del seu Catàleg i que va poder estudiar gairebé d'una manera exhaustiva a base de la memorable col·lecció de mossèn Santamaria de Manresa. (Consulteu especialment els números 268, 271 i 275.) Que els croats a nom de Pere i amb rull, pertanyen a Pere III i no a Pere el Gran és cosa que no necessita demostració. Que el rull és obra de la mateixa mà en els croats i en l'òbol, és també inqüestionable. Tots els altres detalls del repetit òbol segueixen les línies habituals dels seus germans de grup. Per tant la conclusió lògica és que tots els òbols —i diners— del primer grup pertanyen al regnat del Cerimoniós.

L'òbol del rull i els del cap minúscul o molt gran són els únics que no tenen una correspondència amb els tipus de diners que vaig establir. Contràriament no puc reportar la presència d'un òbol equivalent al tipus XIV dels diners com tampoc he trobat l'òbol amb llegenda retrògrada, que seria molt interessant d'inventariar. Insinuo aquesta possibilitat als entusiastes col·leccionistes de monedes catalanes. Faig constar que la curiosa anomalia de PETUS en lloc de PETRUS descrita en el número 3, va ésser també assenyalada per Badia en el seu croat n.º 285, en poder de Mr. Pierson, però no en cap diner dels que jo vaig estudiar.

Sobre la raresa dels òbols de Pere III, he de dir que no són tan corrents com els diners. Tal volta s'acostaria a la veritat una relació d'un a tres. Es pot afirmar dels òbols, millor encara que dels diners, que costa molt d'ensopegar exemplars amb tota la llegenda visible. N'és la causa, llur migrada superfície. Esdevenia sovint que l'empremta deixava algunes lletres fora del camp o que senzillament no quedaven marcades. És a la recerca dels exemplars complets —escassíssims— per on ha d'encaminar-se el col·leccionisme conscient.

Amb els òbols del Cerimoniós es clou la sèrie d'òbols medieval catalana. Cap regnat posterior en repengué el batiment i les petites peces que ja en els temps moderns ocuparen llur plaça, tenien unes altres característiques d'aliatge i rebien un altre nom.

Són vàlids en el terreny dels òbols els tres grups que vaig proposar en descriure els diners. Corresponen a tres emissions ben diferenciades i presidides amb tota seguretat per tres mestres independents. Dintre de cada grup, procuraré emmarcar-hi les diverses variants, amb categoria de tipus, seguint la mateixa normativa —ja molt més discutible— que em vaig imposar a l'article esmentat.

Designaré novament amb les lletres A i B les combinacions del quarterejat del revers, reservant la A quan la primera síl·laba de BA-QI-NO-NA coincideix amb anell i la B quan ho fa amb les tres boles. De cada peça descrita n'indico el pes i la raresa que m'ha semblat escaient d'atribuir-li. A la llista prescindo de la indicació dels diàmetres, perquè són molt igualats. Llur mitjana és de 12'43 mm, així com la mitjana dels pesos és de 0'4748 grams. Amb aquests petits aclariments i amb el prec que em siguin comunicades les variants que puguin incrementar-la, presento la llista sistemàtica dels òbols barcelonins de Pere III.

CATALEG

GRUP A

Comprèn els òbols de bust arcaïtzant i correspon als diners descrits sota la mateixa lletra. Quarterejat B.

TIPUS I. — La corona, sense floró central; cabellera terminada en un pronunciat rull; ull ovalat de grans proporcions; al vestit, quatre punts.

- N.º 1 + PET...
 Quarterejat B
 Pes: 0,53 gr. Raresa: RR

TIPUS II. — Bust petit, rematat amb minúscula corona; vestit sense punts; lletra V a PETRVS.

- N.º 2 + PETRVS...
 Quarterejat B
 Pes: 0,5 gr. Raresa: E

TIPUS III. — Dos punts al vestit; manca la lletra R al nom reial.

- N.º 3 + PETUS REX
 Quarterejat B
 Pes: 0,47 gr. Raresa: RRR

TIPUS IV. — Corona esclafada; dos puntets o llengüetes al vestit.

- N.º 4 + PETRUS REX
 Quarterejat B
 Pes: 0,43 gr. Raresa: C

- N.º 5 + P...REX
 Vestit amb dues llengüetes
 Quarterejat B
 Pes: 0,43 gr. Raresa: C

- N.º 6 + PET...
 El vestit molt simplificat, consta de dues ratlles còncaues i dos puntets
 Quarterejat B
 Pes: 0,5 gr. Raresa: C

- N.º 7 + PETR...REX
 Semblant a l'anterior, però de perfil menys prominent
 Quarterejat B
 Pes: 0,55 gr. Raresa: C

- N.º 8 + PE...US REX
 Vestit més reduït
 Quarterejat B
 Pes: 0,51 gr. Raresa: C

- N.º 9 + ...RVS REX
Lletra V
Quarterejat B
Pes: 0,4 gr. Raresa: E
- N.º 10 + PETR. REX
Ratlles més gruixudes i punts més grans
Quarterejat B
Pes: 0,48 gr. Raresa: C

TIPUS V. — Molt semblant al tipus anterior, però espatlles més amples i major nombre de punts al vestit.

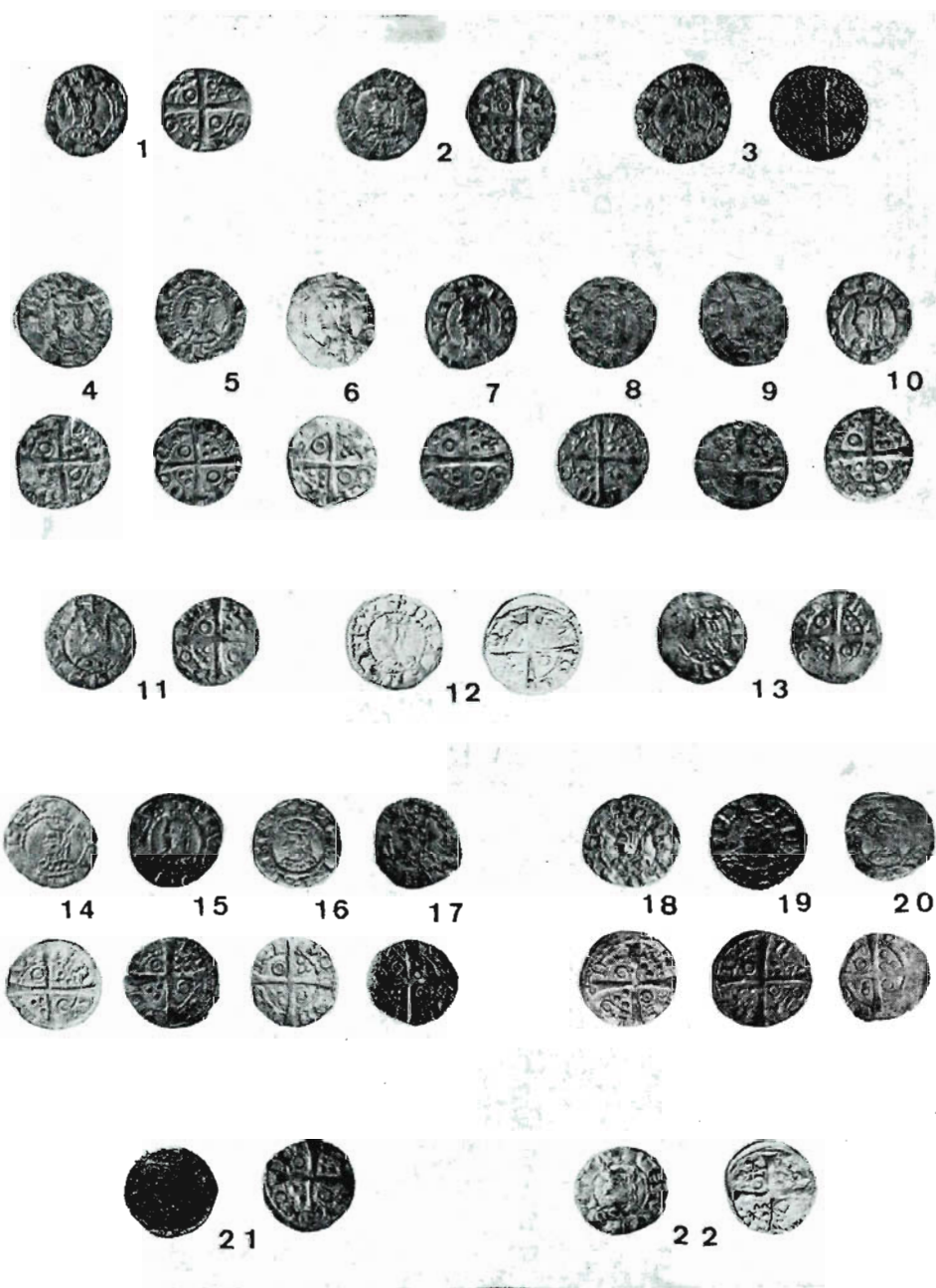
- N.º 11 + PETRUS...
Tres punts
Quarterejat B
Pes: 0,4 gr. Raresa: C
- N.º 12 + PETRUS REX
Quatre punts
Quarterejat B
Pes: 0,53 gr. Raresa: C
- N.º 13 + PETR...
També quatre punts, però col·locats més desordenadament
Quarterejat B
Pes: 0,41 gr. Raresa: C
- N.º 14 + ...RU.REX
Els punts són cinc
Quarterejat B
Pes: 0,43 gr. Raresa: C

TIPUS VI. — Al bust, a més de punts, hi ha llengüetes i començament de mànigues.

- N.º 15 + PE. US REX
Bust esvelt; dues llengüetes
Quarterejat B
Pes: 0,51 gr. Raresa: C
- N.º 16 + PETRUS REX
Tres petites llengüetes, acabades en punts
Quarterejat B
Pes: 0,6 gr. Raresa: C
- N.º 17 + PETRV.RX
Al vestit, tres compartiments amb punt central; lletra V
Quarterejat B
Pes: 0,37 gr. Raresa: E

TIPUS VII. — Cap més petit; llengüetes més ostensibles.

- N.º 18 + PETRUS REX
Quatre punts
Quarterejat B
Pes: 0,41 gr. Raresa: E
- N.º 19 + PETRUS REX
Vestit sense punts
Quarterejat B
Pes: 0,48 gr. Raresa: E

- N.º 20 + ...US REX
També sense punts, però amb el cap més reduït
Quarterejat B
Pes: 0,52 gr. Raresa: E

TIPUS VIII. — Bust de grans proporcions; cabellera de traç recte.

- N.º 21 + . ETRUS REX
Quarterejat B
Pes: 0,6 gr. Raresa: R

TIPUS IX. — Bust no tan gran com en el tipus anterior; llengüetes molt pronunciades.

- N.º 22 + ..ETRUS...
Quarterejat B
Pes: 0,48 gr. Raresa: E

GRUP B

Vestit amb moltes llengüetes; característiques semblants al grup B dels diners.

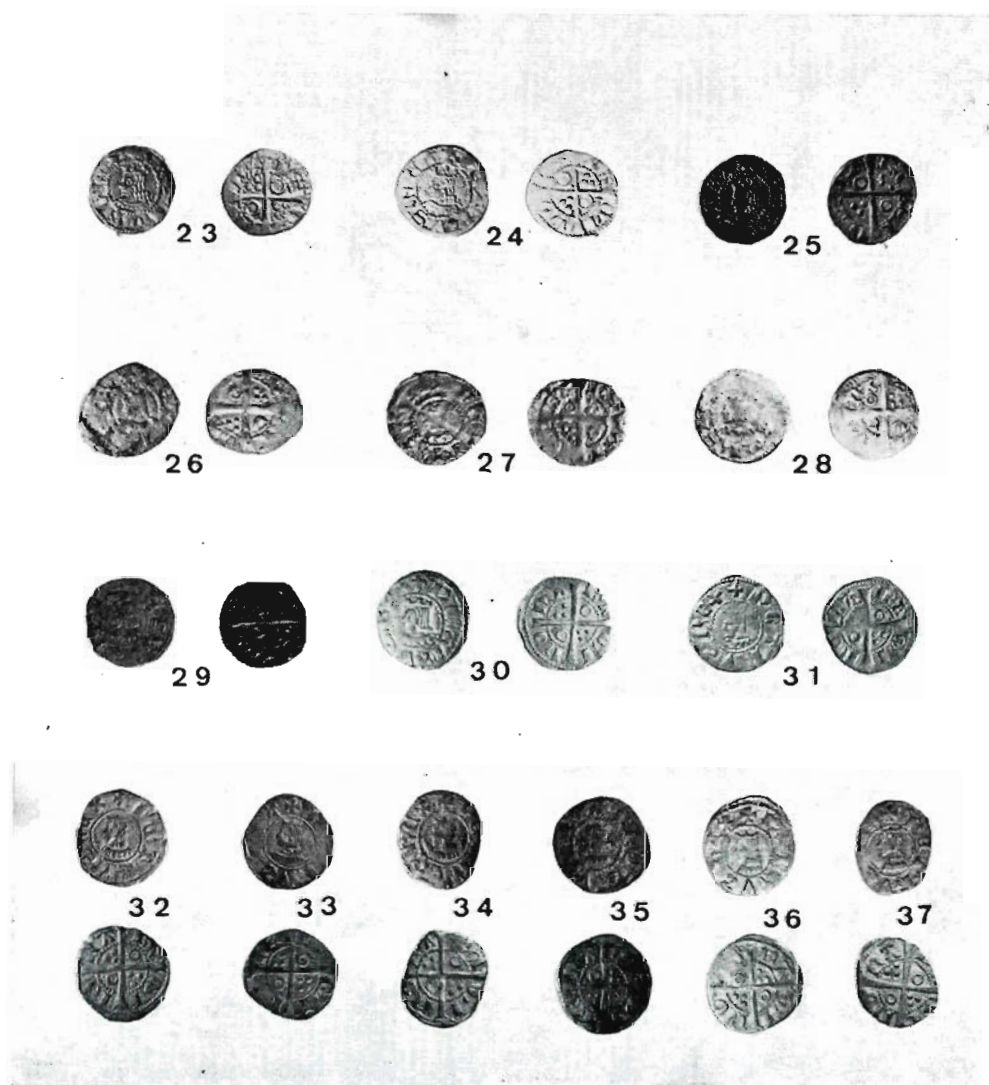

TIPUS X. — Bust de proporcions normals. Lletra V.

- N.º 23 + PETRVS REX
Quarterejat A
Pes: 0,52 gr. Raresa: E
- N.º 24 + PETRVS REX
Quarterejat B
Pes: 0,45 gr. Raresa: E
- N.º 25 + PETRVS REX
Sense serrell i amb llengüetes no tan ben dibuixades
Quarterejat B
Pes: 0,46 gr. Raresa: E

TIPUS XI. — Bust exageradament petit; lletra U; sense serrell.

- N.º 26 + ...ET.....
Quarterejat B
Pes: 0,39 gr. Raresa: R
- N.º 27 + PETRUS REX
Espatlles caigudes
Quarterejat B
Pes: 0,31 gr. Raresa: R

N.º 28 + ...TRUS R...
 Espatlles amples
 Quartere'at B
 Pes: 0,42 gr. Raresa: R

GRUP C

La millor característica d'aquest darrer grup és la lletra S, convertida, per capgirament, en Z.

TIPUS XII. — Bust petit amb serrell; coll curt; llengüetes.

N.º 29 + PETRVZ...
Quarterejat B
Pes: 0,36 gr. Raresa: E

N.º 30 + PETRVZ REX
Quarterejat A
Pes: 0,53 gr. Raresa: E

TIPUS XIII. — Poc serrell; sense coll; la lletra X és igual a la creu inicial, però tombada.

N.º 31 + PETRVZ REX
Quarterejat A
Pes: 0,4 gr. Raresa: R

TIPUS XIV. — Creu inicial, amb certa retirança amb les creus de Malta; cabellera amb serrell.

N.º 32 + PETRVZ REX
Espatlles amples
Quarterejat B
Pes: 0,47 gr. Raresa: C

N.º 33 + P. RVZ .X
Sis llengüetes
Quarterejat A
Pes: 0,66 gr. Raresa: C

N.º 34 + PETRVZ REX
Serrell ben marcat
Quarterejat A
Pes: 0,52 gr. Raresa: C

N.º 35 + PETRVZ REX
Llengüetes apinyades
Quarterejat A
Pes: 0,47 gr. Raresa: C

N.º 36 + PETRVZ REX
Sense coll
Quarterejat A
Pes: 0,57 gr. Raresa: C

N.º 37 + PETRVZ REX
Coll llarguíssim
Quarterejat A
Pes: 0,44 gr. Raresa: C